

ԱՍՏՎԱԾԱԾՆՁԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲԵՐ*

10. ՀԱԿՈՐ

Հակոբ որդին էր Իսահակի և անմիջական նախահայրը Իսրայելի տասներկու ցեղերուն: Ծննդոց Գրքի գրեթե կեսը հատկացված է ներկայացնելու Հակոբ նահապետի և իր զավակներուն արկածալից կյանքը և կրոնական փորձառությունները (Ծննդ. ԻԵ 19—Ծ գլուխները): Իր կանուխ երիտասարդության նախ զնեց իր եղբորմեն անոր անդրանկության իրավունքը աման մը թանապուրի փոխարեն և ապա ստացավ անդրանիկ զավակի վերաբերյալ հորենական օրհնությունը, այս անգամ իր մորը խորամանկությամբ: Բայց վճարեց այս անիրավությանց համար կյանքի նեղություններով: Նախ փախավ եղբոր բարկությունեն Խառան իր մոր ազգականներուն քով: Քսան տարի չարաչար ծառայություն ըրավ այնտեղ հարստացնելով թե՛ իր մորեղբայրը և թե ինքզինքը: Ամուսնացավ իր մորեղբոր երկու աղջիկներուն հետ և անոնցմե ու անոնց զույգ աղայիկներեն ունեցավ 12 մանչ զավակ, որոնք կազմեցին Իսրայելի ժողովուրդին տասներկու ցեղերուն նահապետները: Վերադարձավ իր երկիրը և երկար տարիներ ապրեցավ այնտեղ: Ծերության տարիքին իջավ Եգիպտոս, ամբողջ իր ցեղով և այնտեղ վախճանեցավ. բայց իր մարմինը թերվեցավ ու թաղվեցավ Քեբրոն իր հայրերու գերեզմանը:

* Ծարուհաված «Էջմիածին» ամսագրի 1977 թվականի № 1-ժԱ-ից, 1978 թվականի № 1-ժԱ-ից և 1979 թվականի № 1-ժԱ-ից:

Հակոբ ճարպիկ, խորագետ, աշխատանք և եսակեդրոն անձ մըն էր, որ շարունակ իր շահը կհետապնդեր, ատոր համար ալ հաջողություններու զուգահեռ ընթացան նաև նեղությունները իր կյանքին մեջ:

Հատկապես Խառանեն իր երկիրը վերադարձի ճամբուն վրա, երբ պետք եղավ իր եղբոր հետ երես երեսի գալ, զգաց որ ներքին նեղության մը մատնված էր. «Ջահի հարաՅակոբ և տարակուսեալ էր» (Ծննդ. ԼԲ 7): Իր եղբոր դեմ ի գործ դրած անիրավությունը ուժգնորեն խոտվեց և խոնարհեցուց զայն. ու ըսել տվավ իրեն. «Ով իմ հորս Աբրահամի և Իսահակի Աստված, ով Տեր, դուն ըսիր ինձի որ դառնամ իմ ծննդան երկիրս, և խոստացար օգնական ըլլալ ինձի. ես արժանի չեմ փոքրագույնին այն գթության և հավատարմության, որ ցույց տվիր քու ծառայիդ հանդեպ. որովհետև լոկ ճամբորդական գավազանով մը անցա այս Հորդանան գետը, և ահավասիկ կվերադառնամ երկու բանակի վերածված: Ազատե զիս եղբորս ձեռքեն, որովհետև կզարհուրիմ անկե...» (Ծննդ. ԼԲ 9—12): «Երկու բանակով» շատ ալ վախճալու պատճառ չունեիր Հակոբ, բայց իր վատահայտությունը ամուր չէր Աստուծո վրա, քանի որ խիղճը արատավոր էր: Այս կետին խորհրդավոր դեպք մը տեղի կունենա Հակոբի կյանքին մեջ:

Հակոբ իր ամբողջ ունեցածը և ընտանիքը անցուցած է գետին մյուս կողմը. բայց ինքը կմնա դեռ գետին այս կողմը: Գիշեր է և միս միմակ. հավանաբար ինքզինքը

աղոթքի և մտածականի տվալ Հակոբ երբ կգտնվեր իր կյանքի կարևորագույն հանգրվանին վրա, ուր իրեն համար լինելու չլինելու հարց մըն ալ գոյություն ուներ: «Ու մարտնչեցալ մարդ մը անոր հետ մինչև առավոտ»: Հակոբին հետ մարտնչողը իրականին մեջ իր խղճմտանքն էր. Աստուծո արդարությունն է որ մարդու կերպարանք առած իր դեմ կմաքառեր՝ մեկ կողմեն անցյալին իր գործած անիրավությանց համար, մյուս կողմեն ազատագրելու համար զայն իր խորամանկությունեն և եասիրութենեն: Հակոբ ծանրագույն մեղքեր չէր գործած. ոչ մարդ սպաննած էր և ոչ ալ՝ շնություն ըրած. բայց եասիրական նկատումներով խաբած էր իր եղբայրը, իր հայրը և իր աներհայրը. այժմ հարստացած և մեծատուն ցեղապետ մը եղած կվերադառնար. սակայն Հակոբ կզգար որ ներքնապես աղքատացած էր: Աստված իր խոստումին հավատարիմ եղած էր. օրհնած էր զինքը և պաշտպանած. բայց Հակոբ հավատարիմ չէր եղած Աստուծո. «Իր ներկայության» չէր քալած, ոչ ալ «Անարատ» եղած էր: Երբ ան այլևս իր երկիրը կվերադառնար շարունակելու և իրագործելու համար Աստուծո ծրագիրը՝ ընտրյալ ժողովուրդ մը կազմելու՝ Աստված կուզեր որ Հակոբ ուղիեր իր սիրտը և իրեն հետ քալեր, արժանանալու համար ընտրյալ ժողովուրդի մը հայր ըլլալու առանձնաշնորհին:

Քիչ չէ թիվը մարդոց, որոնք Հակոբին պես ոչինչով կսկսին կյանքը և իրենց ուշիմությամբ և աշխատասիրությամբ մեծ հարստության և դիրքի կտիրանան, որուն մեջ միշտ հաշվի պետք է առնվի Աստուծո օգնությունը և օրհնությունը: Ծառեր չեն կրնար տեսնել ասիկա. Հակոբ տեսավ և ըստ. «Արժանի չեմ փոքրագույնին այն գթության և հավատարմության որ ցույց տվիր ծառայիդ հանդեպ»: Թե՛ եղբոր քարկությունը իջեցնելու նպատակալ՝ և թե՛ հասուցում ընելու դիտավորությամբ, իր հարստության կարևոր մեկ բաժինը իր եղբոր դրկեց առջև: Սակայն Հակոբ կզգար որ այդ նվերները բավական չէին ջնջելու խաբեության խարանը, որ իր խղճին վրա զարնված կմնար: Ուստի ունեցավ այն խորհրդավոր մաքառումը, այս անգամ ուղղակի Աստուծո հետ և Աստուծո դեմ:

Որքան խորհրդանշական է և իմաստալից, որ մարտնչող անձանոթը երբ տեսավ որ չի կրնար հաղթահարել Հակոբը, անոր «ամուսնի» ընդարմացուց: Անձանոթը ըսած էր. «Զգե որ հեռանամ այլևս»: Հակոբ տեղի չտվավ. ընդհակառակը ավելի ուժգին կպավ խորհրդավոր մարդուն և ը-

սավ. «Պիտի չարձակեմ քեզ, մինչև չօրհնես զիս»:

Ու գերբնական էակը փոխան օրհնության նոր անուն մը տվավ Հակոբին. «Ասկե վերջ անունդ պիտի ըլլա Իսրայել», որ կնշանակե «Աստուծո հետ մարտնչող». ավելցուց անձանոթը. «Որովհետև մարտնչեցար Աստուծո և մարդոց հետ, և զորավոր դուրս եկար» (Ծննդ. ԼԲ 24—30):

Այս մարտնչումը սակայն Հակոբին վրա ձգեց իր մնայուն հետքը: Այո, հասած էր իր նպատակին նաև Աստուծո հետ մաքառելու ընթացքին, ինչպես եղած էր մարդոց հետ մարտնչելու ատեն: Ապահոված էր Աստուծո ներումը և օրհնությունը. սակայն կառ մնացած էր: «Ընդարմացած», այսինքն թմրած և անգործության մատնված էր զիստը շարժման մեջ դնող «ամուսնի»:

Ծառ նշանակալից է պաշարին հաջորդող աստվածաշնչական հավատումը. «Ու անոր վրա արև ծագեցալ» երբ անցավ գետը. բայց «Նա կաղայր երթայր ի զրսո՛ւ անտի» (Ծն. ԼԲ 31): Այնուհանդերձ կաղացող Հակոբը ավելի լավ մարդ մըն էր քան նախկին չկաղացող՝ ավելի շիտակ՝ քարոջապես երկու կողմի վրա կաղացող Հակոբը: Երբեմն փորձանքներու կկարտինք ավելի լավ մարդ ըլլալու համար: Հաճախ ծանր հիվանդություն մը, լուրջ արկած մը, արտի տագնապ մը միայն կրնան զգաստացնել քայքայիչ խմիչքի կամ ծխիկի գերի մարդը, որ հրաժարի բարոյապես և ֆիզիկապես անդունդ առաջնորդող նման մոլություններէ: Ծառեր նման փորձանքներու հանդիպելով հանդերձ չեն զգաստանար և կմեռնին իրենց մեղքին մեջ:

Հակոբ այս միջադեպին առաջ գրեթե ամեն մարզի մեջ ինքնաբաւ զգացած էր ինքզինքը: Գրեթե ոչ ոք կրցած էր հաղթահարել իրեն կյանքի պաշարին մեջ: Հաջողակ և համարձակ եղած էր իր բոլոր գործերուն մեջ, բայց երբ պետք եղավ դեմ հանդիման գտնվիլ իր եղբոր հետ, զոր անհրաժեշտ էր, ինքզինքը նկուն և անբավական զգաց. վախցավ իր եղբոր արդար բարկութենեն, որ խորքին մեջ Աստուծո արդարության ազդարարությունն էր: Հակոբ իբրև բարոյական ժառանգորդը Աբրահամի և Իսահակի կանչված էր «Աստուծո հետ քալելու և անարատ ըլլալու»: Ցարդ այնքան գրավված էր հարստանալու տենչով, որ գրեթե ժամանակ չէր ունեցած անդրադառնալու իր այս պարտավորության: Իր կյանքի կարևորագույն այս հանգրվանին զգաստության հրավիրվեցավ Հակոբ և հակառակ իր մաքառումին ի վերջո տեղի տրվավ: Այս դեպքին հետո Հակոբ գտած էր

իր լավագույն եսը և մտած էր իր ուղիղ դերին մեջ, թե իսկ «գիստեն կկադար»։ Մարդուն ինքնաբավությունը, ամբարտավանությունը և հավակնոտությունները պետք է խորտակվին նախ քան արդարության և սրբության ճանապարհին մեջ մղուցելը։

Հակոբի համար նոր «արև մը ծագած էր», նոր հանգրվան մը բացված էր. ու ասկե հետո ինք հավատարիմ եղավ իր կոչումին, քան ինչ որ եղած էր մինչև հիմա. իր թերացումներու ավելի խոր ճանաչումին հասած էր. ու իր կաղությունը մշտական հուշարար մը մնաց նախ իր անկատարության, և ապա՝ Աստուծո կրթելու, Անոր ապավինելու անհրաժեշտության։

Հակոբ ապրեցավ 147 տարի։ Հատինք կհիշատակեն դեկ. 23-ին. իսկ մենք և հույնք՝ նախահարց հետ։

11. ՀՈՎՍԵԺ

Հովսեփի վերջինը՝ և ամենեն համակրելիին է։ Ծննդոց Գրքի հավատքի և սրբության հերոսներու։ Կարելի չէ կարդալ իր կյանքը առանց մեծագույն հետաքրքրության և խորագույն հուզումի։ Մարդկային պատմության ու ժողովուրդներու գրականության գեղեցկագույն դրվագներեն է Հովսեփի պատմությունը, որ կգրավե ս. Գրքի առաջին մատյանի վերջին տասներկու գլուխները։

Վերջնություն էր Հովսեփի Հակոբի տասներկու զավակներուն, ծնած անոր սիրելի կնոջմեն, Ռաքելեն, որ մեռավ երկրորդ տղայաբերքին, երբ Հովսեփի դեռ մատաղ մանուկ էր։ Հայրը իր սերը կրկնապատկեց որբացած այս զավկին վրա, ինչ որ նախանձը շարժեց մյուս եղբայրներուն, որոնք իբրև գերի ծախեցին զայն վաճառականներուն, որոնք իրենց կարգին վաճառեցին զայն Եգիպտոսի փարավոնին՝ բարձրաստիճան մեկ պաշտոնատարին։ Հովսեփ, որ արդեն հասուն երիտասարդ մըն էր ծախված ատեն, իր ուշիմությամբ, հավատարմությամբ և ձեռներեցությամբ փարավոնի պաշտոնատարին տան և ինչքերուն վերակացու կարգվեցավ։ Այս տան մեջ տեղի ունեցավ Հովսեփի կյանքին ամենեն եղերական՝ ու միաժամանակ դյուցազնական տրամը, որ երևան հանեց Հովսեփի ուկի նկարագիրը։ Պաշտոնատարին փարթամ կինը աչք տնկեց Հովսեփի վրա։ Անոր տեղ ունէ ուրիշ երիտասարդ պիտի չկրնար «ոչ» ըսել նման հրապուրիչ կանչի մը։ Հովսեփ կրցավ։ Ոչ միայն մերժեց առաջարկը և այլ համարձակորեն կրցավ ըսել կնոջ. «Այս տան մեջ ամեն ինչ ինձի հանձնված է բացի քեզմե, որովհետև տանտիրոջս կինն

ես»։ և ավելցուց. «Ուստի ի՞նչպես կրնամ ախպիսի մեծ չարիք մը գործել, և ՄԵՂԱՆՉԵԼ, ԱՍՏՈՒԾՈՒ ԱՌՋԵՎ» (ԾՆ. ԼԹ 9)։ Հովսեփ ոչ միայն կնոջ հարաճուն թախանձանքներուն չէր անասար, այլ կկիրարկեր գերագույն ռազմավարությունը, որ հաջողություն կրնա խոստանալ նման պարագաներուն. «Ոչ հույս լիներ նմա»։ չէր մոտենար կնոջ. կխուսափեր անոր հանդիպել։

Ծանկությունը կրակ մըն է, որ եթե չըմարվի իր սկզբնական շրջաններուն, ավելի կթորթոթի օրերու հետ և ի վերջո այրելու համար ցանկության տեղը և իր զոհը, ինչպես եղավ Հովսեփի պարագային։ Աստվածաշունչի պարզագույն և անմրցելիորեն իրապաշտ քառերով՝ «Օրին մեկը երբ Հովսեփ տուն մտավ իր մեկ գործը կատարելու համար, երբ ընտանիքի անդամներեն ոչ ոք կար մերսը, կինը բռնեց անոր հագուստեն և ըսավ. «Ոչ ինձի հետ։ Ու Հովսեփ իր հագուստը անոր ձեռքը ձգելով դուրս փախավ...»։ Դյուրին է երևակայել հետևանքը։ Ոչ ոք պիտի հավատար Հովսեփի անմեղության, երբ շոշափելի փաստը, իր հագուստը կնոջ ձեռքն էր, որ զայրացած կգոռար ամենքին, թե եբրայեցի այս գերին հանդրգնած էր իր վրա հարձակիլ։ Աստուծո գերագույն տնօրենությամբ տեղնուտեղը չսպանվեցավ Հովսեփ. այլ ցմահ բանտարկության դատապարտվեցավ։ Կրակի հնոցի մեջ նետված էր Հովսեփ, ու իր նկարագրի ուկին ավելի զսկած դուրս եկավ, թե՛ այս բարոյական փորձությունեն և թե՛ բանտի վիրապեն, դառնալու համար ի վերջո, աստվածային անիմանալի դարձվածքներով, Եգիպտոսի փոխարքան... և փրկելու իր ցեղը սովի ճիրաններեն։

Հովսեփի Աստվածաշունչի ամենեն կատարյալ դեմքերեն է, հետևաբար ժառանգած է իրավամբ «Գեղեցիկ» տիտղոսը։

Հովսեփի արդարև գեղեցիկ էր ֆիզիքապես, բարոյապես և իմացապես։ Իր նկարագրին հիմնական գիծերը պարկեշտություն և հավատարմություն է։ Վատահոյությունը գրավեց մարդոց, ուր որ գտնվեցավ. փարավոնի պաշտոնարարի տան մեջ, բանտին մեջ և փարավոնի բարձրագույն ծառայության մեջ։ Հավատարիմ եղավ մարդոց. վաճառի նախ հավատարիմ էր իր Աստուծուն։ Արքայազնի կրոնքին հերակույն կատարն է Հովսեփի։ Արդարև միշտ «քաղեց Աստուծո ներկայության և անարատ եղավ»։ Սրտառույ է արդարև սրտեն փրթած իր տրամաբանական ավաչը. «Ինչպե՞ս կրնամ մեղանչել Աստուծո առջև»։

Աստուծո հարաբերաբար միայն՝ մենք կրնանք տեսնել մեր ուղիղ հարաբերությունը մեր ընկեր արարածներուն հետ։ Մինչև

որ մեր դիմացինը չնկատենք Աստուծո պատկերով ստեղծված թանկագին հոգի մը, պիտի չկրնանք անոր հանդեպ սեր և հարգանք տածել, և զգուշանալ զայն խորտակել և փնացնել: Առանց Աստուծո հաշիվ առնելու գիտակցության, մարդկային հարաբերությունները ի վերջո պիտի այլասերին վերածվելու համար եսասիրական ու կենդանական քնազդներու:

Ի վերջո Հովսեփ գերագույն իմաստությամբ մը իր եղբայրներուն սորվեցուց թե ինչպես պիտի ըլլա իրական եղբայրությունը: Չարիքը բարիքով վերադարձուց: Զինքը գերիի մը պես ծախած եղբայրներուն առջև երեք անգամ փղնկեցաւ ու ստիպվեցաւ առանձնանալ իր եղբայրական հուզումին ազատ առաքարեզ տալու համար: Ծնողասեր և ազգասեր էր Հովսեփ: Իր որդիական սիրով ողողեց իր ծերունագարդ հայրը և մխիթարեց զայն իր վերջին տարիներուն: Իր ժողովուրդին տեղ ու պաշտպան կանգնեցաւ օտար երկրի մը ծառայության մեջ եղած միջոցին: Այս բոլորը և ավելին եղաւ ան, որովհետեւ ամենէն առաջ և ամենէն ավելի աստվածասեր էր Հովսեփ:

Հովսեփ նախատիպարն է Քրիստոսին ոչ միայն իր բարոյական կատարելությամբ և փորձության մեջէն հաղթական դուրս գալով, այլ նաև Քրիստոսի պես «երեսուն արծաթի» վաճառվելով, և իր ժողովուրդի փրկության պատճառ դառնալով, ինչպես եղաւ Քրիստոս՝ Աստուծո անոր ժողովուրդին համար: Հովսեփ մեռաւ 110 տարեկանին, իբրև փոխարքա Եգիպտոսի: Թեև թաղվեցաւ Եգիպտոս, սակայն իր ժողովուրդը երբ եղաւ Եգիպտոսէն, անոր ոսկորներն ալ միասին հանեցին և ի վերջո թաղեցին իր հայրերու գերեզմանը Քեբրոնի մեջ: Լատինք կնիշատակեն զայն դէկտ. 11-ին. իսկ մենք և հույնք՝ նախաճարց հետ:

Գլուխ երրորդ

ԱՆԱՊԱՏԻ ԱՌԱՋՆՈՐԳԵՆՐ

Այս գլուխին մեջ պիտի հիշվին Աստուծո ժողովուրդին այն գործիչները, որոնք Եգիպտոսի ելքէն հետո անոր անապատային 40 տարիներու թափառումներու ընթացքին կարևոր դեր կատարեցին և տակաւ առ տակաւ առաջնորդեցին և մտցուցին զայն Ավետյաց Երկիրը:

12. Մ Ո Վ Ս Ե Ս

Անտարակույս մեծագույն դեմքը Հին Կտակարանին, և կրոնական չափանիշով՝ մեծագույններէն մեկը աշխարհի պատմու-

թյան մեջ: Աստվածաշունչի մեջ չորս գիրքեր—**Ելից, Ղևտական, Թվոց և Երկրորդումն Օրինաց**—կարարունակեն պատմությունը իր կյանքին, գործին և օրենքներուն:

Մովսէս ծնաւ Եգիպտոսի մեջ 1570-ին Ք. Ա., երբ իր ժողովուրդը զգալիորեն բազմացած՝ բայց միաժամանակ գերի դարձած էր Եգիպտոսի փարաւոններուն: Առաջքն առնելու համար Իսրայելի ժողովուրդին անսովոր աճումին, փարաւոններէն մեկը, «որ չէր ճանչնար Հովսեփին», նախ աղյուսաշինության չարաչար աշխատանքին լծեց զանոնք, և ապա հրաման հանեց որ անոնց արու զավակները փնացվին տղայաբերքին կամ գետ մետովին եթե ազատած են: Մովսէս ալ սահմանված էր այս ճակատագրին. սակայն աստվածային նախախնամությունը նախ փրկեց՝ և ապա դրկեց զայն ազատագրելու իր ժողովուրդը Եգիպտական գերութենէ: Ծանոթ և հրաշալի պայմաններու մեջ ջուրէն ազատված այս «կայտառ» մանուկը եղաւ փարաւոնի դստեր որդեգիրը և մինչև քառասուն տարեկանը ապրեցաւ Եգիպտական արքունիքին մեջ «Եւ սորվեցաւ Մովսէս Եգիպտոսի ամբողջ իմաստությունը, և հզոր էր խոսքով ու գործով» (Գործ. է 22):

Իր «գորությունը» և ինքնությունը նախ հայտնեց, երբ արյունը խոսեցաւ իր մեջ և «իր ազգակիցները տեսնելու ելաւ» ու սպաննեց Եգիպտացի վերակացուն, որ անգաբար կմտրակեր եբրայեցի աշխատավոր մը: Նախ քան այս լուրը փարաւոնին ականջը հասնիլը Մովսէս փախաւ Եգիպտոսէն և ապաստանեցաւ Սինայի անապատի ցեղապետներէն մադիանացի բուրմի մը մոտ, ուր ամուսնացաւ անոր աղջիկներէն մեկին հետ և ունեցաւ երկու զավակներ: Այստեղ ապրեցաւ Մովսէս, արքունիքին մեջ մեծցած մարդը, քառասուն տարիներ, իբր պարզ հովիւ:

Ութսուն տարեկանին, երբ դեռ կորովի անձնավորություն մըն էր, Միքէլ Անճելոյի ծանոթ արձանին մեջ պատկերացվածին պես, Աստված հայտնվեցաւ իրեն Սինա լեռան վրա Անկեզի Մորենիին մեջէն, և ուզեց դրկել զայն իր գերի ժողովուրդը փրկելու մեծ առաքելության: Մովսէս նախ ընդդիմացաւ այս առաջարկին, որուն անբավական կնկատեր ինքզինքը, բայց երբ գրեթէ հակամալս համակերպեցաւ Աստուծո պնդումին, ի գլուխ հանեց զայն հրաշալի պայմաններու ներքև: Ազատագրեց և տարաւ իր ժողովուրդը ետ Սինա լեռան ստորոտը, ուր Աստված հայտնված էր իրեն առաջին անգամ, և այնտեղ Ուխտ մը կրնվեցաւ Աստուծո և Իսրայելի ժողովուրդին միջև:

Այս ՈՒԽՏԸ կրոնական պատմության մեծագույն «աքս»երեն մեկն է և ներկայացված է Ելից գրքի ԺԺ գլուխին մեջ իրապաշտ և տրամադիկ պատկերացումով, որում կարծես անդրադառնալ. որովհետև թեև այս ՈՒԽՏԸ ձևապես և պատմականորեն կնքված է Աստուծո և անձնան ցեղախումբի մը միջև, սակայն խորքին մեջ տեղի ունեցավ Աստուծո և մարդկության միջև: Հրեա ժողովուրդը ներկայացուցչական հանգամանք մը ուներ այնտեղ, քանի որ մեծ ուխտի մը անհրաժեշտ կարիքը ուներ մեծ ամբողջ մարդկությունը:

Այս դաշինքի կնքումին մեջ նախաձեռնողը և պայմանները առաջարկողը բնականորեն Աստված էր: Մարդուն կմնար համակերպիլ և ընդունիլ զայն, քանի որ այդ կըլլար ի սեր և հոգուտ մարդկության: Այսուհանդերձ Աստված չուզեց միակողմանի կերպով պարտադրել մարդուն իր առաջարկները. այլ կամեցավ որ մարդն ալ իր ազատ կամքովը համաձայնություն հայտնե այս տնօրենության:

Ուխտի այս առաջարկը նախ կհիմնվի կատարված իրողությանը և պատմական տվյալներու վրա, որոնց մեջեն անցած էր Իսրայելի ժողովուրդը, և ակնհայտես վկան եղած էր Աստուծո հզոր գործերուն, և իրեն հանդեպ ցույց տված հատուկ հոգածության: Ուստի ՈՒԽՏԻՆ նախաբանը կորվի այսպես Աստուծո կողմէ. «Ինչքան անձամբ ՏԵՍԱՔ այն բոլորը, զոր կատարեցի Եգիպտոսի մեջ: Առի ձեզ արծիվի թևերուն վրա և բերի ձեզ այստեղ իմ մոտս:

Եթե լսեք ինձի և պահեք իմ ուխտս, այն ատեն դուք բոլոր ազգերու մեջեն իմ սեպհական ժողովուրդս պիտի լլվաք, որովհետև իմն է ամբողջ երկիրը. դուք պիտի լլվաք ինձի քահանաներու թագավորությունն մը, ՍՈՒՐԲ ԱԶԳ մը» (Ել. ԺԺ 4-6): Ու Աստված ավելցուց. «Ըսե այս խոսքերը Իսրայելի որդիներուն»:

Մովսես այս առաջարկը ներկայացուց ժողովուրդի «ծերերուն», այսինքն գլխավորներուն, ու ասոնք «միահամուտ ըսին. Աստված ինչ որ ըսե պիտի կատարենք»: Այս պատասխանը Աստուծո բերավ Մովսես: Ըսավ Տերը. «Ահավասիկ ես քեզի պիտի գամ. թանձր ամպի մը մեջ, որպեսզի ժողովուրդը ԼՍԵ մինչ ես կխոսիմ քեզի հետ, և հավատա քեզի միանգամայն միշտ»: Ու կհրահանգե Աստված Մովսեսին. «Արբե ժողովուրդը այսօր և վաղը. թող լվան իրենց հագուստները և պատրաստ լլվան երրորդ օրը. որովհետև ես Սինա լեռան վրա պիտի իջնեմ երրորդ օրը, ի տես ժողովուրդին»:

Ու արդարև «երրորդ օրը առավոտուն ո-

րոտումներ և փայլատակումներ եղան. թանձր ամպ մը իջավ Սինա լեռան վրա ու բարձրաձայն փող մը հնչեց. զարհուրեցավ ամբողջ ժողովուրդը: Ու Մովսես Աստուծո առջև հանեց ժողովուրդը և կայնեցուց լեռան առորոտը: Ու Սինա լեռը կծխար շարունակ, որովհետև Աստված իջած էր անոր վրա կրակով. ու ծուխը կբարձրանար հնոցի ծուխին պես: Կսարսեր ամբողջ լեռը, և փողին ձայնը հետզհետե կմոտենար և կատականար: Մովսես կխոսեր ու Աստված պատասխան կուտար անոր: Ու Տերը Սինա լեռան գագաթը իջավ ու կանչեց Մովսեսը լեռան գլուխը: Ու Մովսես վեր ելավ...»: Ու այնտեղ Աստված Մովսեսին տվավ այս ուխտի պայմանները սկսելով **Տասնաբանյա պատվիրաններով** (Ել. Ի գլուխ): Մովսեսի գերագույն փառքը և իրագործումը եղավ միջնորդը հանդիսանալ այս ՈՒԽՏԻՆ, որ կեդրոնական տեղը կգրավե ամբողջ Հին Կտակարանի մեջ, ուր կներկայացվին այս ՈՒԽՏԻՆ հավատարմության և անհավատարմության վերիվայրումները:

Ասկե հետո Մովսես հովվեց ու դաստիարակեց իր ժողովուրդը քառասուն տարիներ անապատի խստությանց մեջ, մինչև բերավ զանոնք Ավետյաց երկրի դռները, Հորդանանի արևելյան ափը, ուր կատարելե հետո անհրաժեշտ հիշեցումները և տալե հետո իր վերջին պատգամները, ելավ Նաբալ լեռը, և այնտեղ մեռավ մեռության մեջ 120 տարեկանին: Ոչ ոք գիտցավ անոր գերեզմանը: Ու իր կյանքը եզրակացության կբերվի աստվածաշնչական սա հաստատումներով, հակառակ հարյուրքսանամյա տարիքին «իր աչքերը չվատացան, ոչ ալ իր կորովը պակսեցավ... Իսրայելի մեջ ոչ մեկ մարգարե ելավ մեծ Մովսեսի, զոր Աստված ճանչըցավ դեմ հանդիման...»: Մինչև Քրիստոս ոչ ոք եղավ այնքան մեծ և ընտիր անոթ, որուն մեջ լեցուց Աստված իր կամքը և հայտնությունները և հրամցուց մարդկության՝ որքան Մովսես: Աստուծո մշտական ներկայության իր բնագոյը և այն խոր վրտահոությունը թե կխոսեր և կգործեր հանուն Աստուծո, արդարև քացատիկ են: Մովսես դրավ այն հիմունքը և կազմեց այն հատակագիծը, որուն վրա գործեցին հաջորդող մարգարեները և գործիչները: Մովսեսով սկսված Աստվածահայտնությունը իր կատարումը գտավ Քրիստոսով, որուն հետ արդարև շատ սերտ մեծություններ ունեցավ Մովսես, լինելու աստիճան Անոր լիակատար նախատիպը գրեթե ամեն մարդի մեջ:

Երկուքն ալ իրենց մանկության՝ մահվան դեմ հանդիման գտնվեցան. Հիսուս՝ Բեթ-

դեմեմի մանկանց կոտորածով, Մովսես՝ գետ նետովելով: Երկուքն ալ իրենց գործունեության սկիզբները չարության ույծերուն հետ բախում ունեցան և հաղթող հանդիսացան: Հիսուս՝ փորձությամբ, Մովսես՝ եգիպտացի կախարդներուն դեմ: Երկուքն ալ քառասնօրյա պահեցողություն ըրին: Հիսուս փորձության լերան վրա, Մովսես՝ Սինայի վրա: Երկուքն ալ ծովը իրենց հակակրթին տակ առին: Հիսուս փոթորիկը հանդարտեցնելով: Մովսես՝ Կարմիր ծովը ճեղքելով: Երկուքն ալ բազմություններ կերակրեցին հրաշալի պարագաներու տակ: Հիսուս հինգ հացով ու երկու ձուկով: Մովսես՝ երկնատեղաց լորմարգով և մանանայով: Երկուքն ալ երեսները փայլեցան ու պայծառացան գերբնական լույսով: Հիսուսին՝ Թափոր լերան վրա: Մովսեսինը՝ Սինայե էջքին: Երկուքն ալ ժողովրդային տրտուճներու մշավակ եղան ու համբերեցին: Հիսուս՝ երբ «ես եմ հացն կենաց» ըսավ և այլ առիթներով երբ քարկոծման վտանգին ալ ենթարկվեցավ: Մովսես՝ քազմիցս անպատի մեջ: Երկուքն ալ իրենց տնեցիներու կողմե քննադատվեցան: Հիսուս՝ իր «եղբայրներեն»: Մովսես՝ իր եղբորմեն և քրոջմեն: Երկուքն ալ ընտրեցին 70 օգնականներ: Հիսուս՝ 70 աշակերտներ, Մովսես՝ 70 ծերեր: Երկուքն ալ աղոթեցին և քարեխտեցին այլոց համար: Հիսուս՝ իր վերջին կտակի աղոթքին մեջ: Մովսես՝ իր ապերախ ժողովուրդին համար, երբ Աստված սպառնաց քնաջնջել զանոնք: Երկուքն ալ իրենց անջնջելի գործեն զատ հատուկ տնօրինական մնայուն հիշատակ ձգեցին: Հիսուս՝ ու Հաղորդության խորհուրդի հաստատմամբ: Մովսես՝ Պասեքի տոնական տնօրինությամբ: Վերջապես երկուքն ալ հետ մահու վերերևեցան: Հիսուս իր հարության: Մովսես՝ Հիսուսի Պայծառակերպության:

Անշուշտ այս քաղդաոսական և զուգահեռականությունը երբեք հավասարություն չեն եմթաղրեր: Հիսուս միայն կրցավ ըսել. «Ո՛վ կրնա զիս հանդիմանել մեղքի համար»: Իսկ Աստուծո ծառան Մովսես, այնքան հրաշքներ տեսնելն ու կատարելն հետո, պահ մը եկավ իր կյանքին մեջ որ երկմրտեցավ թե Աստված-կրնա՞ր ժայռեն ջուր քիսեցնել (Թիվք. Ի 7—13): Երկմտանքի

այն մեղքին համար արժանի չդատվեցավ Ավետյաց երկիրը մտնել, թեև զայն տեսավ իր լայնքին ու երկայնքին այն լեռներն որ մեռավ: Բաց աստի, ինչպես Ավետարանը կհաստատե, «Օրենքը Մովսեսի ձեռքով տրվեցավ. բայց շնորհքը և ճշմարտությունը Հիսուս Քրիստոսի ձեռքով իրագործվեցավ (Հովհ. Ա. 17): Մովսես իր կյանքի վերջավորության մարգարեացավ ու ըսավ. «Աստված ձեր մեջեն ինձի նման մարգարե մը պիտի հարուցանե. անոր լսեցեք» (Բ. Օր. ԺԸ 15): Ակնարկությունը Մեսիային է, Քրիստոսին (Գործ. Գ 22):

Մովսեսի մեծության, զորության ինչպես նաև սրբության գաղտնիքը իր ՀեջՈՒԹՅԱՆ մեջ էր. ըսված է իր մասին. «Մովսես շատ հեզ մարդ էր. աշխարհի բոլոր մարդերուն ամենեն հեզը» (Թիվք. ԺԲ 3): Հաճախ հեզությունը և տկարությունը կշրփովին իրարու հետ: Բայց ամեն խորքին մեջ իրարու հակադիր եզրեր են. թե արդարև Մովսես ոչ միայն ֆիզիքապես՝ այլ նաև կամքով և հոգիով հզոր մարդ էր, այդ քացահայտ է իր գործերեն:

Հեզությունը խորքին մեջ այն հոգեկանակն է, որ մարդ այլևս չի դառնաճար, ոչ ալ ինքզինքը պաշտպանելու փորձեր կրնե, երբ անիրավ կերպով կդատապարտվի, որովհետև գիտե թե մարդ տկար և անկատար է, ըլլա ինք, ըլլա զինք դատապարտողը: Ոչ ալ կմեծամտի կամ ախորժ կզգա երբ կգովաբանվի. որովհետև վստահ կերպով գիտե, թե իր առավելությունները կը պարտի Աստուծո: Այս կետին մեջ ալ Մովսես կմոտենա Քրիստոսին, որ ըսավ ինքն իրեն համար. «Սորվեցեք ինձմե, որ հեզ եմ և արտով խոնարհ. և ձեր հոգիներուն խաղաղությունը պիտի գտնեք», այն հեզության ու խոնարհության մեջ (Մատթ. ԺԱ 29): Ու երանի տվավ Հիսուս «հեզերուն, որոնք ի վերջո պիտի ժառանգեն երկիրը» (Մատթ. Ե 5):

Հույճք և լատինք կհիշատակեն Մովսեսը սեպտ. 4-ին, իսկ մենք մայիսհարց հետ:

(«Աստվածաշնչական սուրբեր», Իսթանպուլ, 1977, էջ 54—65):

(Ծարունակելի)